

Sekulić Isidora: Iz prošlosti. Beograd-Sarajevo, I. Dj. Djurdjević, 1919. 326 str. — Za publiko, ki pozna Isidoro Sekulićevo iz njenih prejšnjih del, bo zbirka „Iz prošlosti“ veliko iznenadenje. V svoji prvi knjigi „Saputnici“ (Beograd, 1913) je videla Sekulićevo skoro izključno samo sopotnike svoje vedno nezadovoljne in sanjave, vedno po večem daljnem hrepeneče duše. Realni svet je eksistiriral za njo samo v toliko, v kolikor ji je nudil nedoločno podlago za njene sanje, hrepenenje, tugo, nostalgijo in kakor že drugače imenuje svoje sopotnike. Še ta košček realnega sveta za njo ni bil stvaren, ampak duševen. Poiskala je pri njem vedno samo tisto stran, ki je bila najbolj oddaljena od realnosti in ki se je mogla najbolj približati njenemu neizmerno finemu čustvovanju. Za druge svet sploh ni eksistiriral, drugih sploh niti na svetu ni, ampak samo ona in njena duša, njene nemirne misli in hrepenenje.

Iz tega življenja, ki se je gibalo samo okoli osi svoje lastne notranjosti, je našla v knjigi „Iz prošlosti“ pot v zunanji svet. Na mesto težkih refleksivnih samogovorov „Saputnikov“ so stopile pripovedke „Iz prošlosti“. Prošlost za njo ni zgodovina, ampak to, kar je včeraj, predvčerajšnjim tlačilo in dvigalo življenje Srbov v Avstriji. Ta nepričakovani skok se ji je posrečil samo deloma „Iz prošlosti“ obsega šest novel jako različne vrednosti in moči. Prva, „Susedi“, je vaška idila, pisana s toliko tihe toplote, razumevanja malenkostnih prepirčkov in toliko ostrine v črtanju značajev, da se je Sekulićevo z njo povzpela med prve pripovedovavce vaških novel. S skoro rusko široko obširnostjo, ki pa ne utruja, pripoveduje Sekulićevo male konflikte med dvema sosedoma, Srbom in Nemcem, in vsak čas pričakujemo, da se bo idilično malicijozni spor zaradi ene edine vejice „carske kruške“, ki se je v svoji radovednosti pomolela na sosedovo zemljišče, poravnal v idilično-prijateljskem sporazumu. Toda nenadoma dobi spor politično lice in nedolžna zadevica se završuje kot del proslulega zagrebškega „veleizdajniškega“ procesa. Težko bi bilo reči, ali je z večjo spretnostjo slikana samozadovoljna bogata vas s svojimi bahaško dobrodušnimi in samozavedno ponosnimi kmeti, ali je bolj rafinirano izveden nenadni preokret, ki potegne v političen vrtinec ljudi, ki sploh ne vedo, kaj je politika in v čem so se „politično“ ogrešili. Kakor se blagodejno razliva po duši odmerjeno počasni ton pripovedovanja, ki se s toplo ironijo ozre na vsako najmanjšo podrobnost vaških malenkostnih senzacij in dogodkov, tako jedko se zadira v dušo odsekana ostrina sarkazma, ki s svojo pretiranostjo celotni vtis samo pojačava.

V drugi črtici „Vesnik“ si je ostala Sekulićevo najbliže svojemu prvotnemu značaju „Saputnikov“. Sekulićevo je zatekel izbruh vojne v malem kopališču v Srbiji. Od vsega, kar se godi okoli nje, pripoveduje samo to, kar odjekuje v njeni duši in samo zato, da pokaže mučno negotovost, ki jo je izpolnjevala prve dni vojne. Šest tisoč vojakov ne maršira zato skozi kopališče, da se poda na fronto, ampak zato, da zapusti v njeni duši vtis nečesa skrajno utrujenega in slabo opremljenega. Svoje spomine na cesarsko vojsko, na brhke „Kaiserjägerje“ s sijajnimi oblekami in predrznim obnašanjem obuja zato, da postane mučno prašanje, ali bo mogla srbska vojska odoleti taki sijajni armadi, neizmerno mučno in negotovo. Celo narava sama ji mora to negotovost povečati, ko gleda, kako martinček zasleduje in požre metulja. Na višku te negotovosti se pojavi vestnik, srbski vojak v opankah in s kmečko torbo. Toda srce ji prestane biti, ko zagleda

na njegovi rami uplenjen vojaški plašč golobje-sivkaste barve. Prvi znak zmage seljaka nad „Kaiserjägerjem“! V tej črtici ne gledamo dogodkov zunanjega sveta, ampak Sekuličeva nam prikazuje, kako so se dogodki in spomini strinjali v njeni duši v eno celoto, v eno samo veliko vprašanje. Pripovedovanje ne služi sebi kot cilj, ampak je samo sredstvo, poteza, ki naj daje sliki duševnega razpoloženja trdne in jasne konture.

Tretja novela „Šumanoviči“, je oddelek iz tragedije avstrijskih Srbov. Razmere, tradicija in „sveta dolžnost“ jih drži v avstrijski armadi, ko pa se spomnijo, da so Srbi, da bi bilo njihovo mesto v vrstah tam onkraj Donave in Drine, je že prepozno; topovi na obeh bregovih Donave se že razgovarjajo v krvavem dijalogu. Sekuličina slika tiranskega in obenem dobrodušnega podpolkovnika Šumanoviča, kateremu šele njegov sin pokaže, da ima v duši tudi zavest narodnosti, ne pa samo Exerzierreglement, v svoji resnobi ni manj jasna, kakor Schönplugove karikature v svoji šaljivi pretiranosti. Slika duševne evolucije gimnazijca Slavka, ki se v mrtvem, zadušljivem tujinskem miljeju naenkrat prebudi in zave, da ne spada v ta milje, ki polagoma vbrižgava anacijonalnost, ampak med svobodne kmete v svobodni Srbiji, je mogla napisati samo žena, ki se zna popolnoma pogrezniti v tujo dušo. Pod moškim peresom bi taka slika postala morebiti objektivnejša, toda nikdar ne tako globoka. In žena, ki je to sliko naslikala, je morala biti Srbkinja. Ostali Jugoslovani še dolgo ne bomo razumeli neupogljive, železne doslednosti srbskega značaja, ki preko razbite rodbinske ljubezni, preko vseh zunanjih in notranjih ovir gleda samo na cilj brez ozira na težkoče in ovire.

Ponesrečil pa se je pisateljici „Oduženi dug“. Niti pisatelj iz Bosne, ki pozna samo eno edino strast, namreč ljubezen do nesrečnega kmeta (v bosanskem pomenu besede), niti tragična smrt gizdalina iz Spodnje Madžarske, čigar življenje dobi šele v dotiki s pisateljem resno vsebino, ni dovolj psihološko fundirana. Zanimal pa bo seveda sarajevsko „čaršijo“, kajti v pisatelju bo vsak spoznal nesrečnega Petra Kočiča in uglajeni advokat avtomatske zgovornosti in vedno finih manir, ki si najprej preskrbi najboljšo partijo Sarajeva, potem pa z vso mogočo obzirnostjo in z malo srca rešuje agrarno prašanje, je hudo sličen enemu izmed aktivnih stebrov današnje radikalne stranke. Preko tega lokalnega interesa pa se Sekuličevi ni posrečilo dvigniti „Oduženi dug“ na višino občeloškega sočustvovanja in umetniške zaokroženosti in poglobitve.

„Ka istom cilju“ opisuje pota dveh srbskih popov v Madžarski. Oba popa sta popolnoma različni naravi in njihova pota gredo navidezno daleč vsaksebi, toda oba pota dovedeta do istega cilja — v Arad, ki je poleg Zenice za avstrijsko-ogrsko Srbe ravno tako simbol nečloveškega trpljenja, kakor Albanija in Krf za Srbe iz kraljevine. Pripovedko kazi proti koncu huda pregreška. Poziv prote Stanka v Beograd za časa avstrijske okupacije in preskušavanje njegove lojalnosti in zvestobe do države se čita, kakor kak skrivnostni kriminalni roman. Drugače pa sta osebi dobrodušnega telovadca in živega organizatorja popa Koje ter previdnega, korektnega prote Stanka tako živi in izraziti, da se Sekuličevi njen lapsus lažje oprostí. Njeno himno kraljevskemu Beogradu bo globoko razumel samo tisti, ki je kdaj iz Zemuna gledal, kako se na drugi strani Donave ponosni Beograd dviguje iz nižine na oblo brdo, ali pa kdor je šetal po Kalimegdanu in gledal pod seboj razprostrto slavonsko in ogrsko ravnico. Mesto, ki je od narave

ustvarjeno za to, da v njem prebiva kralj, mesto, ki je postalo vzvišeni simbol celega pokolenja, je našlo v Sekulićevi pesnika, kakor nobeno drugo mesto pri nas. Druga mesta so opevali kot kraje sanj, lepote in spominov na sijajno preteklost, Sekulićeva pa opeva Beograd kot simbol dela, kljubovalnega ponosa in jamstvo velike bodočnosti.

Končno tudi Sekulićina „Jedna noć na Slovenskom Jugu“ ne spada med uspele stvari v tej knjigi. Ima sicer nekaj nežnih slik otroške duše, toda mešanje simbolizma in spiritizma, še bolj pa prevelik vpliv slučaja je črtici zelo na škodo.

Rekli smo že, da značijo novele „Iz prošlosti“ skok v razvoju Isidore Sekulićeve. To je samo deloma res. Do neke meje so novele „Iz prošlosti“ nadaljevanje „Saputnikov“. Skozi vseh šest novel jo spremlja vroča ljubezen do domovine kot sopotnik, ki je izpodrinil vse druge in neomejeno kraljuje nad vsem njenim bitjem. Zarka ljubezen do domovine preveva vseh šest novel. Pozna pa tudi neizbežno posledico ljubezni, sovraštvo do sistema, ki je z mukami in trpljenjem učil to ljubezen in kakor je ljubezen visoka, tako je mržnja globoka.

Veliko sposobnost Sekulićeve za karakteriziranje oseb dokazuje cela vrsta ljudi, ki jih srečamo v njeni knjigi. Gazda Petar, podpolkovnik Šumanović, pop Koja in prota Stanko i. t. d. so žive osebe, ki smo jih v nedavni prošlosti tudi v življenju pogosto srečavali. Dobro karakterizirane osebe se gibljejo v ravno tako dobro očrtani okolici. Petrova vas, Šumanovićeve rodbinski krog, Kojina cerkev in človeška okolica so slikane z isto plastičnostjo, kakor osebe same. V značaj osebe in njenega miljeja se poglubi Sekulićeva z vso dušo, z naravnost nadžensko sposobnostjo sočustvovanja. Glavno sredstvo za živo pripovedovanje in črtanje značaja ji je kontrast. Tiha vas in burni politični val, ki se izlija nad njo, sveti večer in brutalna hišna preiskava, izmučena srbska vojska in naduti, vse-mogočni „Kaiserjägerji“, okrogli, naivni pop Koja in resni, korektni prota Stanko je samo par primerov, ki bi se dali ponnožiti z mnogimi primeri iz ostalih novel. Škoda, da je Sekulićeva šla predaleč v izrabljanju kontrasta. Tako daleč bi ne smela iti, da se srečata brata na bojnem polju, eden v srbski, drugi pa v avstrijski armadi. In njun razgovor ni več naraven, ampak teatralično patetičen.

Končno bi bilo mnogo boljše, da Sekulićeva ni poskušala dajati slik napadanja in boja v fronti, ker vsak čuti, da so te slike izumetničene. Kolika je razlika med slikanjem bombardiranja Beograda, ki ga je Sekulićeva pač sama doživela, in med sliko infanterijskega napada na bosanski meji, ki dokazuje sicer njeno živo fantazijo in vendar ne more oživeti čustva, da se giblje v realnosti. Slike s fronte bi smeli pisati samo tisti, ki so jo res doživeli v fronti, ne pa v domišljiji.

„Iz prošlosti“ spada med najboljše, kar nam je do sedaj nudila jugoslovanska literatura kot plod vojnih let. „Iz prošlosti“ sicer ne nosi na sebi znakov kakega duševnega preporeda, toda dosti jasne znake duševne poglobitve.

Dr. G. Čremošnik.

Ivo Zoričić: Poljoprivredne prilike Hrvatske i Slavonije s osobitim obzirom na agrarnu reformu. Osijek 1919. 134 str. Cena 8 K. Pričujoča knjiga tvori teinten doresek k problemu agrarne reforme, ki je trenutno najaktualnejše prašanje v naši politiki. Nanaša pa se le na razmere v Hrvatski in Slavoniji. Tehtnost knjige ne leži toliko v načelnem stališču, ki ga zavzema avtor do agrarne reforme; avtorja bi namreč v tem oziru imenovali konservativnega, ker je le za